

stawiciele szlachty, którzy zdecydowanie częściej poddawani są badaniom. Analiza zebranego materiału źródłowego przeprowadzona przez autorkę umożliwiła wskazanie szeregu praktyk stosowanych w celu unieważnienia małżeństwa, jak i uniknięcia spłaty zobowiązań finansowych określonych w umowach przedślubnych. Ukazuje zatem mechanizmy prawne, które były w tym celu stosowane. Należy stwierdzić, że praca Anny Penkały wypełnia, przynajmniej częściowo, lukę w historiografii polskiej, jak i stanowi punkt wyjścia do badań o charakterze porównawczym oraz do dalszej dyskusji historiograficznej.

Bernadetta Manyś (Poznań)
ORCID: 0000-0002-2213-8508

Depozyt Niepodległości. Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie (1939–1991), red. Z. Girzyński, P. Ziętara, Toruń 2018, ISBN: 978-83-8019-882-1, s. 441

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2018.041>

Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej, powołana 9 grudnia 1939 roku, stanowiła namiastkę parlamentu wolnej Polski. Przemiany ustrojowe rozpoczęte w 1989 roku, których efektem były wybory prezydenckie w 1990 roku, nie były jeszcze zakończone. W czerwcu 1989 roku Polacy po raz pierwszy od drugiej wojny światowej mogli wziąć udział w wolnych wyborach, jednak nie były one zupełnie nieskrępowane. Jedynie Senat został wyłoniony całkowicie swobodnie, zaś

Sejm, na mocy zawartego przy okrągłym stole kontraktu między opozycją a władzami PRL, tylko w 35% pochodził z wolnych wyborów. W istniejącej sytuacji, widząc ułomność systemu politycznego odradzającej się Rzeczypospolitej, celem Rady Narodowej stało się przeprowadzenie w Polsce demokratycznych wyborów do obu izb, które odbyły się 27 października 1991 roku. Dopiero wówczas Rada Narodowa uznała swoją misję za zakończoną i 8 grudnia 1991 roku zwołała swoje ostatnie posiedzenie, które zamknęło długi okres trwania Wielkiej Emigracji.

Przypadająca w 2016 roku 25. rocznica ostatniego posiedzenia Rady Narodowej RP skłoniła do zorganizowania konferencji naukowej upamiętniającej liczne zasługi oraz rolę, jaką odegrała ta instytucja. Sesja została przeprowadzona w Senacie RP, w sali im. Władysława Raczkiewicza, a jej organizatorami były Zakład Historii XX wieku na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Torunia i Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego. Wydana w tym roku publikacja stanowi pokłosie tej konferencji i jest zarazem kontynuacją serii wydawniczej „O Niepodległą i Jej Trwanie”, zapoczątkowanej w roku ubiegłym pracą pt. *Akt 5 listopada 1916 roku i jego konsekwencje dla Polski i Europy*.

Depozyt Niepodległości. Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie (1939–1991) to publikacja składająca się z 18 artykułów, na których kartach poszczególni autorzy przybliżyli pokrótce kwestie związane z działalnością tej instytucji. Począwszy od pierwszych lat działalności podczas wojennej zawieruchy, przez trudne lata powojenne, liczne problemy i kwestie, z jakimi się zmagala. Głównymi inicjatorami i pomysłodawcami pracy byli organizatorzy konferencji dotyczącej Rady Narodowej, tj. Zakład Historii XX wieku na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Torunia (redakcja naukowa dr Zbigniew Girzyński) i Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego (redakcja naukowa dr Paweł Ziętara). Książka została wydana w Toruniu przez Wydawnictwo Adam Marszałek, a ukazała się dzięki dofinansowaniu partnerów wydania: Poczty Polskiej S.A. oraz firmy BERM Sp. z o.o. Tom jest wydany w formacie B5 i ma sztywną oprawę. Jest opatrzone słowem wstępnym, bibliografią, wykazem skrótów oraz indeksem osób.

We wstępie redaktorzy tomu pokrótce przybliżają czytelnikom historię Rady Narodowej oraz przedstawiają problematykę pracy. Tym

samym podkreślają konieczność upamiętniania każdej zasłużonej instytucji, by uchronić ją od zapomnienia. Zaznaczają również, że ze względu na rozległą tematykę, prezentowana publikacja nie pretenduje do całościowego ujęcia tematu, a jedynie do uzupełnienia wiedzy na temat Rady Narodowej, przedstawienia znanych faktów w nowej perspektywie oraz pobudzenia uczonych do pogłębionych badań nad dorobkiem Drugiej Wielkiej Emigracji.

Monografia ma układ chronologiczno-problemowy, a zatem otwierają ją artykuły dotyczące początków Rady Narodowej, tj. działalności I i II Rady w okresie drugiej wojny światowej, następnie wybranych kwestii związanych z działalnością Rady w kolejnych kadencjach, kończąc na całościowym ujęciu niektórych problemów podczas pracy Rady Narodowej w okresie jej funkcjonowania.

Pracę otwiera artykuł Jarosława Rabińskiego dotyczący wybranych aspektów funkcjonowania Rady Narodowej podczas drugiej wojny światowej. Autor przybliżył kwestię kryteriów doboru członków Rady, a także wymienił spotkania, na których dokonywano obsady personalnej oraz listy kandydatów. Co ciekawe, zwrócił on szczególną uwagę na słabości Rady w tym okresie, przytaczając równocześnie jej pozytywne strony, co pozwala na uchwycenie całościowego obrazu tej instancji. Następny artykuł, autorstwa Dariusza Fabisza, przywołuje wypowiedzi generałów na posiedzeniach plenarnych I Rady Narodowej, zaznaczając, że to właśnie w tym okresie ukształtowały się charakter i istota tego gremium. Autor również dodaje, że pełna analiza aktywności generalicji polskiej na forum RN to temat, który zasługuje na osobną monografię, zaś prezentowany artykuł to jedynie sygnał bądź postulat do dalszych badań. W tekście Jacka Piotrowskiego zatytułowanym *Prezydent Władysław Raczkiewicz wobec Rady Narodowej na uchodźstwie w latach 1939–1945* mamy przedstawiony obraz relacji między głową państwa a Radą, który obfitował w liczne nieporozumienia, tarcia i napięcia, co niewątpliwie wpłynęło na rozwiązanie Rady w marcu 1945 roku i powołanie następnej dopiero w 1949 roku, po śmierci prezydenta. Problematykę idei jedności słowiańskiej na forum RN ukazali w swojej pracy Marcela Gruszczyk i Sylwester Fertacz, którzy pokrótce przybliżyli jej istotę, główne hasła, a przede wszystkim jej odbiór, podkreślając równocześnie rolę, jaką w jej gorli-

wym szerzeniu odegrał gen. Lucjan Żeligowski. Roman Wysocki w swojej pracy poruszył sprawę udziału przedstawicieli środowisk ukraińskich w pracach Rady Narodowej RP w latach 1939–1945, co stanowiło zagadnienie dość ważne ze względu na obecną sytuację polityczną. Niestety mimo różnych działań ostatecznie zakończyło się to niepowodzeniem, na które wpłynęła sowietyzacja Europy Środkowo-Wschodniej. Klęską zakończyła się również próba włączenia przedstawicieli emigracji polskiej w skład Rady Narodowej w 1948 roku, co omówił w swoim artykule Zbigniew Girzyński. Udziałem ludowców w Radzie Narodowej podczas drugiej wojny światowej zajął się Romuald Turkowski, który ukazał ich rolę, funkcjonowanie oraz udział w pracach RN na terenie Francji oraz Wielkiej Brytanii. Tematykę wojskową w działalności III i IV Rady Narodowej przedstawił w swojej pracy Andrzej Zaćmiński, podkreślając, że instytucja ta poruszała jedynie zagadnienia o charakterze ogólnowojskowym oraz ich aspekty polityczne. Krzysztof Tarka w swoim artykule dość szczegółowo zarysował działalność IV Rady Narodowej w zakresie spraw krajowych, które należały do najczęściej poruszanych zagadnień na forum podczas posiedzeń, ze względu na postępującą sowietyzację i prześladowanie Kościoła katolickiego. Rada obawiała się, że w kraju wybuchnie antykomunistyczne powstanie, które zakończyłoby się klęską i przyniosłoby jedynie więcej ofiar, stąd apelowała o zachowanie spokoju, a przede wszystkim o nieuleganie prowokacjom i niepodejmowanie walki zbrojnej. Dość ciekawą kwestią zajął się w swoich rozważaniach Grzegorz Kulka, a mianowicie zwrócił uwagę na „kryzys” Sądu Honorowego Rady RP w 1970 roku, który spowodował pewnego rodzaju wstrząs w funkcjonowaniu wewnętrzno-organizacyjnym *quasi*-parlamentu. Robert Witalec w swojej pracy przybliży osobę Franciszka Wilka, przewodniczącego Rady Narodowej w latach 1973–1977, który mimo tego, że przez ponad pół wieku uczestniczył w polskim życiu politycznym, będąc współtwórcą dziejów powojennego uchodźstwa, nie jest postacią szeroko znaną. Warto o nim jednak pamiętać, gdyż okres przewodniczenia przez niego pracom RN był niewątpliwie korzystny dla tego gremium. Istotnym okresem w funkcjonowaniu i działalności Rady Narodowej był czas prezydentury Edwarda Raczyńskiego w latach 1979–1986, który w swoim artykule prezentuje Krzysztof Kania. Bardzo ważną i znaczącą postacią polskiego

życia politycznego na emigracji w Wielkiej Brytanii był Kazimierz Sabbat, którego stosunek wobec parlamentaryzmu polskiego na uchodźstwie przedstawił Jacek Krzysztof Danel. Poruszył on w swoim tekście wiele aspektów działalności Sabbata, m.in. propagowany przez niego program polityczny, udział w Tymczasowej Radzie Jedności Narodowej, uczestnictwo w zjeździe Polaków w Wielkiej Brytanii, działalność w Radzie Narodowej, starania o pluralizm polityczny w RN, tworzenie oddziałów RN w Niemczech Zachodnich i Stanach Zjednoczonych, a także wiele innych istotnych kwestii. Marek Wierzbicki skupił się w swoim artykule na działalności Zygmunta Lechośława Szadkowskiego, który w latach 1978–1991 był ostatnim przewodniczącym Rady Narodowej. Postać ta jest o tyle ważna, że przez 42 lata działała w różnych ciałach parlamentarnych polskiej emigracji politycznej, w każdej z nich odgrywając konstruktywną i zasadniczą rolę. Niestety mimo licznych zasług Szadkowski nie jest zbyt dobrze znany w Polsce, stąd próba przywrócenia pamięci o nim w prezentowanym artykule. Działalnością socjalistów w organach przedstawicielskich emigracji zajęła się w swoim tekście Anna Siwik, która zwróciła uwagę na kryzys i podział w ich szeregach, wywołany m.in. przez uchwały interpretacyjne przypieczętowujące ideę „państwa na wygnaniu” czy odmienne poglądy polityczne. Niezmiernie ważnym zagadnieniem poruszonym w działalności i obradach Rady Narodowej była sprawa zbrodni katyńskiej, co w swoim tekście przedstawił Tadeusz Wolsza. Należy tutaj podkreślić duże zaangażowanie członków Rady Narodowej w różnego rodzaju przedsięwzięcia i inicjatywy związane z tą zbrodnią, a także dążenia do umiędzynarodowienia problemu ze wskazaniem sowieckiej odpowiedzialności za ten czyn. Pojęcie legalizmu jako praktyki politycznej, obszerną i wnikliwą analizę jego funkcjonowania, nieco wykraczając poza ramy książki, przybliżył w swoim tekście Rafał Habielski. Paweł Ziętara przedstawił natomiast Radę Narodową na tle emigracyjnych przedstawicielstw politycznych narodów ujarzmionych, m.in. Czechosłowacji, Węgier, Rumunii i Bułgarii, zaznaczając, że legalizm w polskiej RN wyróżniał ją spośród przedstawicielstw politycznych innych zimnowojennych emigracji. Jest to artykuł, który zamyka prezentowany tom i zarazem ukazuje wyjątkowość Rady Narodowej RP w odniesieniu do innych instytucji tego typu.

Recenzowana publikacja, jak widać, ukazuje na swoich kartach wiele istotnych kwestii związanych z funkcjonowaniem i działalnością Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej. Nie stanowi ona jednak, jak zaznaczają redaktorzy i autorzy, całościowego obrazu Rady Narodowej i jej działalności. Tematyka ta była już bowiem wielokrotnie poruszana w literaturze. Książka ma za zadanie jedynie uzupełnić ten obraz i skłonić do dalszych badań, co bez wątpienia zostało spełnione. Jak można zauważyć na samym początku lektury, jest ona skierowana przede wszystkim do naukowców i specjalistów w danej dziedzinie, ze względu na zastosowany w niej język, który świadczy o naukowym, a nie popularnonaukowym charakterze. Jest on jednak na tyle zrozumiały, przejrzysty i klarowny, że każdy powinien go bez problemu zrozumieć, zaś wszelkie wątpliwości czy niejasności, jakie się pojawiają, mogą wynikać jedynie z braków w wiedzy historycznej. Mimo trudności w odbiorze każdy czytelnik, interesujący się historią czy bezpośrednio tematyką polskiego parlamentaryzmu na uchodźstwie, znajdzie w niej coś dla siebie. Zgromadzone artykuły traktują bowiem kwestię Rady Narodowej w bardzo zróżnicowany sposób, przedstawiając szczegółowo nie tylko jej funkcjonowanie i działalność w różnych okresach, ale i dzieje tej instytucji przez pryzmat ważnych postaci powojennej emigracji, co niewątpliwie wzbogaca całą treść. Za mankament publikacji można uznać brak ilustracji, które zdecydowanie wzbogacają i uatrakcyjniają lekturę, a także przybliżają pojawiające się w tekście postacie. Szkoda również, że w tomie nie zostały umieszczone streszczenia artykułów w języku angielskim, co znacznie poszerza grono odbiorców. Jednak mimo tych drobnych niedoskonałości praca niewątpliwie zasługuje na pochwałę, nie tylko ze względu na swoją estetykę, ale przede wszystkim na wysoki poziom merytoryczny. Wydanie w sztywnej oprawie i formacie B5 sprawia, że tom jest dość poręczny, a zastosowany w nim font – czytelny. Dzięki temu idealnie komponuje się z pozostałymi częściami serii wydawniczej „O Niepodległą i Jej Trwanie”.

Podsumowując, omawiana publikacja niewątpliwie zasługuje na pochwałę oraz uwagę badaczy historii XX wieku, szczególnie tych, którzy zajmują się działalnością polskiego parlamentaryzmu na uchodźstwie. Życie polskiej emigracji politycznej to okres dość trudny w naszej historii, mający zarówno aspekty pozytywne, jak i te negatywne, budzący

spory i kontrowersje, ale także obfitujący w liczne sukcesy i porażki. Niewątpliwie jest to czas bardzo ważny w naszej historii, o którym nie wolno nam zapomnieć. Podobnie jak powinna trwać pamięć o osobach, które były czynnie zaangażowane w działalność polityczną na emigracji, a swoje życie poświęciły służbie ojczyźnie, w szczególności o tych, którym nie było dane doczekać wolnej i demokratycznej Polski.

Joanna Piórkowska (Toruń)

**Oleksander Diedyk, *Czortkiwska ofenzywa*,
cz. 1 (wydanie 2), ISBN: 978-617-664-031-8
i 2, ISBN: 978-617-664-032-5, „Astroljacija”,
Lwów 2015, s. 232 i 192**

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2018.042>

Wojna polsko-ukraińska o Lwów i Galicję Wschodnią, a zwłaszcza będąca jej częścią Obrona Lwowa¹, zajmuje szczególne miejsce tak w polskiej, jak i ukraińskiej tradycji narodowej. Konflikt trwał od listopada 1918 roku do lipca 1919 roku. W tym czasie region stał się terenem walk między Wojskiem Polskim odrodzonej Rzeczypospolitej a siłami zbrojnymi Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej (dalej: ZURL; po podpisaniu

---

¹ Niejednokrotnie starcie określa się również „walkami o Lwów” lub „bitwą o Lwów” – jest to częste zjawisko szczególnie w ukraińskiej historiografii, podczas gdy w polskiej używa się najczęściej zwrotu „Obrona Lwowa”. Ponadto w ukraińskiej literaturze przejście Lwowa określa się mianem *Listopadowego czynu*.